

Dr. Daniel Werenka, *Topographie der Bukowina zur Zeit ihrer Erwerbung durch Oesterreich (1774-1785)*. Nach Acten aus folgenden Archiven:
K.u.K. Kreigministerium, dessen Kartenarchiv, K.u.K. Ministerium
für Cultus und Unterricht, Czernowitz, 1895, 272 p.+ 1 Karte.

Dr. Daniel Werenka, autorul cărții de la a cărei apariție se împlinește anul acesta un secol a fost unul dintre istoricii de seamă ai Bucovinei. Născut la Rosa la 2 august 1847 el și-a desăvârșit studiile liceale la Cernăuți, pe cele superioare la Facultatea de Teologie a Universității din același oraș, studii completate apoi la Facultatea de Filologie a Universității din Viena (1875-1876). Concomitent cu studiile teologice, urmează la Cernăuți și Școala de ofițeri obținând în 1883 gradul de căpitan. După obținerea titlului de doctor în istorie s-a consacrat mai întâi carierei didactice funcționând o vreme ca profesor la o școală particulară, "Institutul de educație Dr. Klamaniș" din Viena (1883-1884), unde a predat istoria și geografia, apoi la Școala reală superioară din Viena, în fine la Școala reală superioară ort. or. din Cernăuți¹.

La începutul sec. XX, pe data de 2 octombrie 1907, el a fost transferat de la Cernăuți la Câmpulung Moldovenesc în calitate de director al Gimnaziului de stat (mai târziu liceul "Dragoș vodă"), creat la 27 septembrie 1907, funcție pe care a deținut-o până la 16 septembrie 1916 când a fost pensionat. Între anii 1907-1910 a întreprins călătorii de studii în Italia și Grecia pentru efectuarea specializării în domeniul cercetării antichității grecești și romane.

Pe lângă activitatea didactică prof. dr. Daniel Werenka a desfășurat o importantă activitate de cercetare științifică încununată prin publicarea unor valoroase studii istorice în diferite periodice de specialitate și chiar în cadrul unor lucrări cu caracter monografic. Tematica ce a stat la baza acestor lucrări cuprinde probleme diferite, ca de ex. istoria orașului Cernăuți în sec. al XVIII-lea, administrația austriacă în Bucovina în sec. al XVIII-lea, războaiele ruso-turce și relațiile diplomatice austro-turce din același secol, politica externă a imperiului austriac față de imperiul francez la începutul sec. al XIX-lea. Preocupările legate de heraldică și lupta pentru hegemonie dintre polisurile grecești în sec. IV î.Chr. întregesc tabloul lucrărilor științifice ale autorului. Iată titlul acestor lucrări în ordinea cronologică a apariției lor: *Über das Wappen der Bucovina*, în "Romanische Revue", Wien, 5/1879; *Geschichte der Stadt Czernowitz*, în ziarul "Patria", Viena, 3/1887; *Maria Theresia und die Bukovina*, în ziarul "Wiener Zeitung", 107/1888; *Die Huldigung der Bukovina am 12 october 1777*, în "Romanische Revue", Wien, 5/1889; *Die Verhandlungen oesterreichisch mit der Türkei über der Bucoviner District*, în "Jahresbericht des Staats

unterrealschule in V Bezirke von Wien", 1891/1892; *Die russisch-türkische Krieg im Jahre 1773*, în "Romanische Revue", Wien, 8/1892; *Bukovina's Entstehen und Aufblühen Maria Theresia's Zeiten 1772-1785*, în "Archiv für Oesterreichische Geschichte", Wien, 78/1892; *Die Grenzregulierung in der Bukovina zur Zeit der Vereinigung mit Oesterreich*, în "Jahrbuch der Bukovina Landes Museums", Czernowitz, 3/1895; *Urkundliche Nachrichten über die Städte "Cecina" und "Tscernowitz" und deren Besitzverhältnisse in Jahre 1782*, în "Jahresbericht der K. K. Griechisch-orientalischen Oberschule in Czernowitz", 1896/1897; *Die Kriegsruf an die Bukovina in Jahre 1809*, în "Jahresbericht des K. K. Griechisch-orientalischen Oberschule in Czernowitz", 1902/1903 și în limba română *Apelul la război către Bucovina în anul 1809*, în "Almanahul literar al Bucovinei", 1905; *Die Schlacht bei Mantinea am 13 Iuli 362*, Czernowitz, 1904².

Activitatea didactică și științifică în domeniul istoriografiei din Bucovina la sfârșitul sec. al XIX-lea și începutul sec. al XX-lea a lui Daniel Werenka a fost în mod favorabil apreciată la vremea respectivă de contemporanii săi. Unul dintre aceștia, prof. I. Belițchi, urmașul său la direcția liceului "Dragoș vodă" din Câmpulung Moldovenesc, consemna următoarele rânduri în "Anuarul școlii" din 31 iulie 1920. "A trecut la cele veșnice directorul în retragere dr. Daniele Werenka. Un bun român a cărei viață și-a dedicat-o numai școlii și cercetărilor istorice privitoare la țeara sa și antichitate. Un bărbat de o cinste rară, muncitor neobosit, obiectiv și iubit de profesori și elevi, a condus cu multă vrednicie de la deschiderea liceului până la 16 februarie 1916 destinele școlii. Profesorii și elevii care l-au cunoscut l-au stimat și iubit, vor păstra directorului dr. Daniel Werenka o pioasă amintire"³.

Totuși, cea mai importantă lucrare istorică a sa rămâne *Die Topographie der Bukovina zur Zeit ihrer Erwerbung durch Oesterreich (1774-1785)*, (Topografia Bucovinei din timpul ocupației de către Austria. 1774-1785), publicată la Cernăuți în 1895. Această lucrare s-a impus de un secol în atenția istoriografiei românești prin conținutul ei, care ne dă o imagine a așezărilor rurale și urbane din nordul Moldovei, numită impropriu mai târziu Bucovina. Sunt prezentate negocierile secrete dintre cabinetele din Viena și Sankt Petersburg, negocieri purtate fără știrea turcilor, pentru ocuparea samavolnică de către Habsburgi a unui teritoriu care până atunci se bucura de protecția Imperiului otoman⁴.

Lucrarea cuprinde trei părți distincte: un Cuvânt înainte (*Vorwort*), urmat de o listă de lucrări publicate între 1887-1893 (*Abkürzungen*), o listă de izvoare documentare și narative aflate în Arhivele imperiale din Viena relativ la Bucovina utilizate în lucrare (*Aus den Archiv-Acten*); în a doua parte este inclusă o înregistrare, dispusă alfabetic, a localităților rurale și urbane din Bucovina în anii 1774-1786; a treia parte este alcătuită din anexele la lucrare (*Beilageb*), al cărei cuprins este variat (date cu caracter demografic, economic, fiscal, administrativ și religios).

În *Cuvânt înainte* (datat Viena, iunie 1893) când, probabil, autorul a încheiat redactarea lucrării, se arată dificultățile care au stat în fața sa în legătură cu transcrierea numelor de sate și orașe, cu etimologia fiecărui topic, cu vechimea istorică a fiecărei localități, cu condiția juridică a fiecărei așezări la data înregistrării acesteia. Din acest punct de vedere considerăm meritoriu faptul că a încercat și a reușit în majoritatea cazurilor să stabilească **originea românească a acestor așezări** (s.ns.) pe baza cercetărilor sale care

necesitau ample cunoștințe de limbi clasice și moderne, de istorie antică și medievală universală. Autorul emite unele ipoteze cu privire la originea scitică, greacă sau pecenegă a topicului Prut, la originea greacă a topicului Siret. Autorul prezintă afirmația discutabilă că topicul Bucovina ar fi reprezentat în 1688 o **regiune** (conform unui atlas apărut în acel an, atlas analizat într-o lucrare geografică aparținând lui Fr. Unlauff, Viena, 1886. Totuși, autorul menționează topicul Bucovina așa cum apare în documentele medievale din 1412 și 1502 deja cunoscute de istorici.

Partea a doua a lucrării cuprinde peste 300 de topice care reprezintă în marea lor majoritate așezări rurale. Ca așezări urbane (*Stadt*) sunt menționate Siret, Suceava și Cernăuți. De asemenea, sunt amintite târgurile (*Marktfleck*) Câmpulung, Rădăuți și Vama. Așezările rurale (*Dorf*) sunt amintite sub denumiri foarte variate: **cătun** (*Weiler*) - Bârnova, Buda, Deia, Dorotei, Gura Humorului, Mușenița, Seletin, în total 25; **grup de case** (*Hausergruppe*) - Iacobenii, Corlățelile, Marginea, Nisipitul, Pașcani, Șipot etc., în total 16; **moșioară** (*praedium*) - Davideni, Corcești, Țibeni, în total 6; **proprietate** (*Eigentum*) - Climăuți, Mihoveni, Sadagura etc., în total 11, aparținând unor boieri sau mănăstiri; **ținut** (*Gegend*) - Gura Molniței, Lăpușna, Negostinu, în total 6; **bunuri** (*Gut*) - sunt numite două, Ipotești și Mihuceni; **posesiune a unui arendaș** (*Maierhof*) - Burdei; **colonii sau slobozii** (*Ansiedler, Slobozia*) - Liudi Humor, Liudi Samson, Slobozia Ilișești, în total 11; **dependențe** (*Attinetz*) de alte localități - Slobozia de Iacobești și Slobozia de Serăuți. Într-un singur caz a fost înregistrată o **mahala** (*Vorstadt*) a orașului Cernăuți (Clocucica). Tot în rândul așezărilor rurale sunt înregistrate **mănăstirile** (*Kloster*) Dragomirna, Humor, Ilișești, Ițcani, Cabești, Crsceatic, Luca, Moldovița, Sf. Onofrei, Pătrăuți, Putna, Rădăuți, Solca, Sucevița, Voroneț și Sadova. Alături de ele sunt amintite **sihăstria** Horecea și **schitul** Ursoaia.

Pe baza documentației existente în arhive autorul arată vechimea unor așezări din Bucovina. În secolul XII sunt atestate Vășcăuți, Câmpulung și Vasileu, în secolul XIII Cernăuți și Suceava, în secolul XIV Volovăț și Siret. Daniel Werenka a conchis că 52 de localități ar fi din secolul XV, 24 din secolul XVI, restul din secolele XVII și XVIII.

Autorul ajunge la concluzia că, din punct de vedere etnic, 90% din localități sunt românești, restul fiind slave.

Studiind etimologia fiecărui topic învățatul ajunge la concluzii interesante. Topicele își trag numele fie de la o apă (Lăpușna, Suceava, Bereznița, Humor), fie de la numele stăpânului așezării (Arbore, Ipotești, Davideni), fie de la numele unui voievod (Balc - Bălcăuți), fie de la un substantiv comun (broască - Broscăuți, bordei - Curdeiu, bursuc - Bursuca, groapă - Gropeni). Autorul prezintă unele topice avându-și originea derivată din denumiri latine: *fontana* - Fântâna Albă, *frater* - Frătăuți, *formosus* - Frumosu, *campus longus* - Câmpulung, *fundus* - Fundu Moldovei, *vicus* - Vicov, *villa* - Vilauea, *sinus* - Sinăuți, chiar localitatea Putila ar veni de la latinul *puteus* - fântână. Sadova derivă din cuvântul slav *sadova* (grădină) iar Rădăuți derivă de la numele Radu.

Istoricul studiază și **forma** sub care apare topicul în documente. De exemplu, *Stănești* apare sub următoarele forme: Stanesti, Staniesti, Stanestj, Stanesty, Stanestie; *Mihoveni* sub formele Mihoweni, Mihovenj, Mihoveny, Mihovenie.

Pe baza recensămintelor din 1774, 1776, 1779, 1780, 1784 autorul înregistrează la

aproape fiecare localitate și numărul populației.

Analiza minuțioasă a autorului se extinde și asupra condiției juridice a locuitorilor, cei mai mulți fiind dependenți de proprietarul localității, existând însă și țărani liberi aflați în *slobozii* sau *colonii*. Sunt date numele diferiților proprietari, boieri mari și mici, fiind prezentată și evoluția proprietății în cazul în care un sat trece de la un boier la altul, de la un boier la o mănăstire sau invers, sau dacă satul era proprietatea domniei.

Sunt oferite date interesante despre Câmpulung Moldovenesc, afirmându-se că la începutul sec. al XII-lea era o republică, ca după un secol să treacă în dependența domnului Moldovei. În fine se mai afirmă că mulți din locuitorii așezării proveneau din Transilvania.

În anexa (*Beilagen*) lucrării sunt puse la dispoziția cititorului 10 piese documentare provenite din arhivele imperiale din Viena. Aceste piese sunt: 1. Tabel al districtului Bucovina cu localitățile existente la data anexării de către Austria, cu repartitia locuitorilor pe categorii sociale, separat pe județe. 2. O evidență nominală a proprietarilor funciari din Bucovina, cu indicarea posesiunilor administrate în regie proprie sau prin arendași. 3. O evidență a proprietarilor funciari care locuiau în afara hotarelor Bucovinei, proprietari laici și eclesiastici, precum și a veniturilor anuale încasate. 4. O evidență a acelorași stăpâni de pământ care locuiau în Bucovina, cu veniturile dobândite anual de către aceștia. 5. Un bilanț demografic din 1774 al celor care locuiau în Bucovina, pe familii, împreună cu evidență acelorași familii după cinci ani (1779). 6. O evidență a tuturor moșiilor din Bucovina aparținând instituțiilor de cult. 7. O evidență parțială a bunurilor funciare deținute de instituțiile de cult. 8. "O înștiințare a tuturor preoților mirenești și protopopiatului și care parohiile vor fi supt povățuirea căruia protopopiat" (singurul text în limba română). 9. O evidență a tuturor localităților din Bucovina cu condiția juridică a posesorilor lor. 10. Un bilanț sumar al bunurilor funciare eclesiastice și veniturilor anuale ale acestora. La capitolul *Observații (Anmerkungen)* al acestui bilanț sunt cuprinse și propuneri pentru ameliorări în domeniul agriculturii și micii industrii. Demn de reținut este faptul că din prima anexă aflăm numărul total al familiilor din Bucovina înregistrat în 1774: 17.047.

Menționăm că lucrarea este însoțită de o hartă a Bucovinei din 1774 (*Die älteste Karte der Bukovina 1774*) mai puțin cunoscută. Ea nu a fost până acum menționată în lucrările fundamentale de cartografie privind teritoriul României. Din acest motiv considerăm că se impune un studiu aparte asupra ei. Harta are dimensiuni apreciabile (80 x 80 cm) și o orientare oarecum bizară, neobișnuită, cu Nordul arătând în jos, ceea ce ne face să credem că ea a fost ridicată de topografi aflați în Galiția în acea vreme. Harta provine din arhivele imperiale din Viena (Kartenarchiv) fiind depistată de Daniel Werenka și reprodusă în atelierul tipografic al Arhivelor din Viena.

La capătul acestei succinte expuneri ne exprimăm convingerea că lucrarea de față se numără printre cele mai reprezentative cărți privind istoria Bucovinei și că traducerea și publicarea ei într-o ediție critică ar aduce servicii istoriografiei românești actuale.

NOTE

1 N. Moscaliuc, I. Pânzariu, *Scriitori bucovineni, mic dicționar*, Suceava, 1992, p. 144-145; Grațian Jucan, *Foști profesori ai liceului*, în "Anuarul liceului Dragoș vodă pe anul școlar 1992/1993", Câmpulung Moldovenesc, 1994, p. 12-13.

2 Vezi Erich Beck, *Bibliographie zur Landeskunde der Bucovina Literatur bis zum Jahre 1965*, München, 1966 sub nume. Mirela Șerban, Constantin Șerban, *Dezvoltarea istoriografiei în Bucovina sub stăpânirea austriacă (1775-1918)*, sub tipar.

3 *Anuarul liceului Dragoș vodă I anul școlar 1920/1921*, Câmpulungul Bucovinei, 1921, p. 25.

4 I. Nistor, *Istoria Bucovinei*, București, 1991, p. 7-10; Stelian Neagoe, *Bătălia pentru Bucovina*, Timișoara, 1992, p. 14-85 reproduce lucrarea lui Mihail Kogălniceanu, *Răpirea Bucovinei după documente autentice*, București, 1875; Mihai Iacobescu, *Istoria Bucovinei, vol. I (1774-1862). De la administrația militară la autonomia provincială*, București, 1993, p. 64-65.

Constantin Șerban